

DE HUMANIS LITTERIS

IN QUINTI HORATI FLACCI QUAEDAM CARMINA COMMENTARII

DE SUO PARENTE, NATURA UIUENDIQUE GENERE DICIT POETA

HIC poeta, Epist. XX, Lib. I, Ad librum suum, quaedam est dicere promptus de sua uita primaeuis annis belli, ut scimus, domique transactis, ac de sua origine, moribusque, ut refert, nempe:

*Cum tibi sol tepidus plures admonerit aures,
Me libertino natum patre et in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris,
Ut quantum generi demas uirtutibus addas;
Me prius Urbis belli placuisse domique;
Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.*

Quamuis quisque diceret angusta natus poeta et modica re familiari, nam pauper erat, uirtute tamen et ingenii praestantia tenuitatem, et humilitatem generis sui illustrasse, atque extulisse. Quod, bene inuentibus, praecipuum est, cetera nil spectantia.

Libertino erat patre natus, et ut quidam aiebant salsamentario, sed in hoc gloriabatur Horatius, ut patet ex uersibus Satyrae VI, Lib. I, dicentibus:

*Non, quia, Maccenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosius est te;
Nec, quod auus tibi maternus fuit atque paternus
Olim qui magnis legionibus imperitarent;
Ut plerique solent, naso suspensis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum:
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus. Persuades hoc tibi uere,*

Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
 multos saepe uiros nullis maioribus ortos
 Et uixisse probos, amplis et honoribus auctos.

.....
 Sed fulgente trahit constrictos gloria curtu
 Non minus ignotos generosis.....
 Nunc ad me redeo, libertino patre natum,
 Quem rodunt omnes libertino patre natum,
 Nunc, quia sum tibi, Maccenas, conuictor, at olim
 Quod mihi pareret legio Romana tribuno.

In qua humili suae originis confessione, plena amore erga patrem, Horatius, absque uerecundia, immo corde pleno arrogantiae, sese offerebat omnium admirationi, aliter ac alii, qui antiquum et inlustre genus ostentantes, ipsi nulla uirtute clari, imo saepe uitii turpes. Sunt enim qui, gaudentes tanquam omni deliciarum mari, prisco procedere ab Inacho maximum honorem reputent, stemmataque maiorum suorum magni aestiment quasi gloriae ac nobilitatis signum. Nil est quod tale reprobem aut in tali re succendam, cum nobilis et inlustres huius modi homines omnes mihi insanire uideantur. Nam, ut asserit recte Iuuenalis,

Stemmata quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo
 Sanguine censeri, pictosque ostendere uultus
 Maiorum, et stantes in curribus Aemilianos,
 Et Curios iam dimidios, humeroque minorem
 Coruinum, et Galbam oculis naso carentem?

Nil refert profecto utrum multas opes habeas, atria plena sint imaginibus maiorum tuorum, si forte cares uirtute aut tam es intelligentia destitutus ut Midas rex, cui et auriculae asini uidebantur. Quid sentiret de hac re Seneca philosophus, ex his mirabiliter dictis coniectare potes: Nobilem non facit atrium fumosis imaginibus: animus facit nobilem... Et de Benef. cap. 28: Qui imagines in atrio exponunt, et nomina familiae suae longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte aedium collocant, noti magis quam nobiles sunt. Ac eleganter lepidissimeque Cicero, aut qui fuerit auctor illius declamationis in Sallustium: Quoniam omnium maiores Sallustius ad unum exemplum et regulam quaerit, uelim mihi respondeat numquid ii, quos protulit, Scipiones, et Metellos, uel Fabios, ante fuerint aut opinionis, aut gloriae, quam eos res gestae suae, et uita innocentissime acta commendauit. Quod si hoc fuit illis initium nominis et dignitatis, cur non acque de nobis existimetur? cuius et res gestae illustres sunt, et uita integerrime acta. Quasi uero tu sis ab illis uiris, Sallusti, ortus: quod si esses, nonnullos iam tuae turpitudinis pigeret. Ego meis maioribus uirtute mea praeluxi; ut, si prius noti non fuerint, a me accipiant initium memoriae suae; tu tuis uita, quam turpiter egisti, magnas offudisti tenebras; ut, etiam si fuerint egregii ciues, certe uenerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare.

Satius est enim, me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione niti; et ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, et uirtutis exemplum.

Bene dictum sane, quicumque fuerit auctor istius declamationis, quia si Ciceronem hominem nouum consideremus, ut quidam rodebant eum, magnam sibi gloriam adeptus est et uiuit uiectque semper, quot annos Latii litteras uiuant.

Caeterum, ut dixit Ouidius *Metamorph*, 13:

... Genus, et proauos, et quae non fecimus ipsi
Uix ea nostra uoco.....

Quorsum haec? Ut probemus aliquos, etiam humili genere nati, ad summum rerum fastigium deuenerunt, sicuti ex sequentibus uidebis exemplis. Incunabula Tulli Hostilii agreste tugurium cepit; eiusdem adulescentia in pecore pascendo occupata fuit; ualidior actas imperium Romanum rexit et duplicauit; senectus, excellentissimis decoribus decorata, in altissimo maiestatis fastigio fulsit. Verum Tullus, etsi magnus et admirabilis incrementi, domesticum tamen exemplum est, si credimus Ualerio Maximo, *De factis et factorum memorabilium*. Lib. III, Cap. IV. Tarquinius autem Priscum ad Romanum imperium occupandum fortuna in Urbem nostram aduenit; alienum, quod Etruscum, alieniorem, quod ortum Corintho; fastidiendum, quod mercatore genuit; erubescendum, quod etiam exsule Demarato natum patre. Ceterum tam prosperum condicionis suae euentum industria sua pro inuidioso gloriosum reddidit. Dilatauit imperii fines, cultum deorum nouis sacerdotiis auxit, numerum senatus amplificauit, equestrem ordinem uberiores reliquit; quaeque laudum eius consummatio est, praeclearis uirtutibus effecit ne haec ciuitas poenitentiam ageret, quod regem a finitimis potius mutuata esset quam de suis legisset.

Quoad externos attinet, insequitur Ualerius, Socrates non solum consensu, uerum etiam, Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus, Phaenarete matre obstetrice et Sophronisco patre marmorario genitus ad clarissimum lumen gloriae excessit, neque immerito; nam, cum eruditissimorum uirorum ingenia in disputatione caeca uagarentur mensurasque solis et lunae et ceterorum siderum loquacibus magis quam certis argumentis explicare conarentur, totius etiam nundi ambitum complecti audent, primus ab his doctis erroribus abductum animum intima condicionis humanae ac in recessu pectoris repositos affectus scrutari coegit; si uirtus per se ipsa aestimetur, uitae magister optimus.

Quoad alios spectat, proauorum meorum priscorum congesta serie unus clarissimus Sebastianus Belalcazar, qui natura constitutus ad orbem perdomandum, cum multos populos regionesque huiusce noui mundi subegisset, ac uarias quorundam gentium ciuitates arcesque struisset, humili fuit tamen origine et in suo pago hispaniensi ignotus. Sed uideres cum ab humili tugurio uel in caelum ascendere, ut praese haberet secum signa portantes imperatores, ac quam latum est imperium australe sub calce conscinderet. Sic pastor hominum gregumque nobilissimarum factus ut imperium habere meruerit. Tanta est laus illi

duci et populorum bellorumque uictori, ut, qui minimus fuit omnium patria sua, hic maximus postea haberetur, cum nobilitas non in maioribus, quia ullam habuit, sed in eo ipso merito incipit et sita est. Hinc factus est pastor hominum ut sciant omnes nobilitatem sitam uiribus animi. Haec sola et uera nobilitas.

*Tota licet ueteres exornent undique ceras
Atria, nobilitas sola est atque unica uirtus.*

(Iuv. Sat. VIII, L9-20).

Non quin ex meis atavis non habeam quos Hispaniae magnos, ut appellantur, fuere, ut ille Fernandezius Uelasco aliique proceres; sed neque tumeo illorum sanguine, cum ipse nil fecerim ut posteritatis admirationi commendem, aliter ac ille Rubelius superbus ac uanus, cui Iuuenalis dixit, Satyr. VIII, carminibus 40 et ss.:

*... Tumes Drusorum sanguine, tanquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses
Ut te conciperet, quae sanguine fulge Iuli,
Non quae uentoso conducta sub aggere texit.
Uos humilis, inquit, uulgi per ultima nostri,
Quorum nemo queat patriam monstrare parentis.
Ast ego Cecropides.....*

Tumefactus erat nempe Rubelius; attamen, quor superbiebat? Non nisi Cecropides erat, quia nec intelligentia, nec eruditione clarus, solum splendoris nomen habebat, et ipse asinus.

*Ergo ut miremur te, non tua, primum aliquid da,
Quod possim titulis incidere praeter honores,
Quos illis damus, et dedimus quibus omnia debes.
Haec satis ad iuuenem, quem nobis fama superbum
Tradit, et inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim ferme sensus communis in illa
Fortuna.....
... Miserum est aliorum incumbere famae
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.*

Et quamuis homo ex humili natus esset loco, quid ad hoc? Nonne in contemptum Sallustius Ciceroni dixerat: "Homo nouus" et tamen fuit hic Romae parens primorque omnium?

Roma patrem patriae Ciceronem libera dixit?

Tandem, si omnes ab uno patre et matre originem ducimus, quare superbire fas est?

*Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.*

(Iuv. Sat. VIII, 274-275).

Primordia Romae pastores fuisse satis constat ueteribus historicis, cum ipse Romulus esset pastor, teste Uarrone, De Re Rust. L. 2, c. I, ubi fert: Romanum populum pastoribus esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse, nutritium et educatorem Remi ac Romuli?

At quod Iuuenalis de origine patrum nostrorum praeteriit, seu noluit dicere, Ludouicus Prateus hisce uerbis facit commentarios in *Illud quid dicere nolo*: Prae pudore et uerecundia nimirum: sicarius, parricida, latro, raptor, spurius, sacrilegus, etc. Nam ex eiusmodi hominum colluic conflatus est initio populus Romanus. Ipsum quidem Romulum iam, ex Eutropio, latronem diximus; fratricidam omnes referunt: spurium satis indicant tum alii cum Dion. Halit. L. 2, ubi ait, Remum quidem ac Romulum per matrem ab Aenea ortos: at de patre eorum nihil esse certi. Adde incestuosam eorum matrem Iliam; et raptores Sabinarum uirginum Romanos. Iustin. L. 38: Tales, inquit, Reges Romani habuere, quorum etiam nominibus crubescant: aut pastores Aboriginum, aut haruspices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut seruus uernasque Tuscorum; aut, quod honoratissimum inter haec nomen, Superbos, etc. . . .

Quapropter, undenam Cecropidum genus? Quamuis nulla est tanta humilitas, quae dulcedine gloriae non tangatur, ut ait Ualerius, qui gloriam habere conantur illud ob oculos scriptum meminerint: *Memento, homo, quia pulvis est et in puluerem reuerteris.*

Horatius, nihil est pudore suffusus propter humilitatem ac uilitatem originis suae, at sequuius confitetur. Quid illi ingenii clarissimi uatis probrosius? quid enim illi cachynnis ante omnia subiectus? Cum roderent cum libertino patre natum? Non preclaro patre, certe, sed *uita et pectore puro*, ut aiebat Horatius. Et in hoc gloria et magna laus apud posteros, quia

*Si neque auaritiam, neque sordes, aut mala lustra
Obiciet uere quisquam mihi; purus et insons
(Ut me collaudem) si et uiuo carus amicis:
Causa fuit pater his, que macro pauper agello
Noluit in Flauo ludum me mittere, magni
Quo pueri magnis e Centurionibus orti,
Lacuo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant octonis referentes Idibus aera;
Sed puerum est ausus Romam portare, docendum
Artes, quas doceat quiuis Eques atque Senator
Semet prognatos. Uestem seruosque sequentes,
In magno ut populo, si quis uidisset, auita
Ex re praebere sumptus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum,
Qui primum uirtutis honos, seruaui ab omni
Non solum facto, uerum opprobrio quoque turpi:
Nec timuit, sibi ne uitio uerteret, olim
Si praeco paruas, aut, ut fuit ipse, coactor
Mercedes sequeret; neque ego essem questus: at hoc nunc*

Laus illi debetur et a me gratia maior.
 Nil me poeniteat sanum patris huius: coque
 Non, ut magna dolo factum negat esse pars,
 Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
 Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
 Et uox et ratio. Nam si natura iuberet
 A certis annis acuum remeare peractum,
 Atque alios legere ad fastum quoscumque parentes
 Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
 Fascibus et sellis nolim mihi sumere: demens
 Iudicio uulgi, sanus fortasse tuo, quod
 Nollem opus, haud unquam solitus, portare molestum.

(Sat. VI, Lib. I, 60-91).

Mirabile dictum! Et quod Horati cor bonum pietatemque erga patrem significat! Nam, quid purpura gloriaris et maioribus, sciscitatur Carolus Scribanus, S. J. *Philos. Christian.* Sola uirtute distinguimur. Pari namque sorte nascimur, pari cadimus; quod intercurrit uix Comediae scenam implet.

Quid ergo tumes sanguine Drusorum procedere cum omnes, tam palatii nati quam frondea domo, pares nascimur et pares quoquo die morimur? Licet in quibusdam quod intercurrit purpura fulgeat, gemma splendeat, auro luceat, instat ille philosophus, in aliis trita uix tegatur lacerna; momenta tamen nascendi et moriendi aequant omnes, sceptraque ligonibus; intermedia scenae et theatro similia, ubi exieris personamque posueris, nulla prerogatiua purpureae est, nulla tiarac. Iam omne illud scenicum quam incertum est? quam leuis cortina finem statuit? Nec spectat exitum: sed in medio adeoque in limine scenae speratae rapimur miseri; nomina daturi, o si non crudeli aeternaturae tragediac, in ignibus nullo acuo ponendis, nullo mitigandis! Et intucamur magnorum retro nominum uanitatem propius. Quis nostrum millenarios maiores numeret? quis annorum quingentorum? quanta pars nec trecentessimum, ac ne ducentissimum quidem annum attingit? Quod ultra est, quis enumeret? Quod si quos supra hunc numerum consequuti fuerimus, quantos fors a securibus et fune, a rota et ignibus, aut ab ultima omnino facce inter maiores recensebimus? Sane ut quam longissime genus ducamus, a ligonibus et aratro, a colo et sarculo omnis origo est.

Et tamen uento superbiae elati originem omnibus communem memoria excidimus!

Nil interest tunc si patrem non habuimus Inachum, cum summos posse uiros et magna exemplo daturos ueruecum in patria, crassoque sub aere nasci. Si labascimur omnes et ruimus profundo mortis imperio, pelagoque,

. . . Quid inaginibus, quid auitis fulta triumphis
 Atria, quid pleni numeroso consule fasti
 Profuerint, cum uita labat? perit omnis in illo
 Nobilitas, cuius laus est in origine sola.

*Quod si praecipitem rapit ambitus atque libido,
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, claramque faciem praeferre pudeudis.*

Et quid refert patres humiles habuisse si clari quodammodo sunt nepotes? Augustum patre, ut ait De Colonia, auoque argentario, natum esse ut, nonnulli uoluerunt: proaum uere habuisse libertinum: auum autem maternum fuisse pistorem Ariciae, quod illi non semel exprobrauit Antonius, teste Suctonio.

Bene quidem Scribanus qui in hanc sententiam fatur, stat:

*Quid genus et proauos strepitis?
Si primordia uestra
Auctoremque Deum spectes,
Nullus degener extat,
Ne uitii peiora foueus
Proprium deserat ortum.*

Ni se uoluntaria iniuria seruituti addixerit. Et seruituti est addicere, uitii animam tradere cum a Deo creati simus et illi soli inseruire debeamus. Illi soli gloriemur oportet, cum iam dixit Seneca ad Lucilium, XCI: Aequat omnes cinis: impares nascimur, pares morimur.

Et in ea consolatione, quam tulit Seneca ad Marciam de natura hominis uana et fluxa et instabili, sic egregie effatur: *Quid est homo?* quodlibet quassum uas, et quodlibet fragile; iactatu, non tempestate magna, ut dissiparis, est opus. Ubi cumque arietaueris, solueris. *Quid est homo?* imbecillum corpus, et fragile, nudum, suapte natura inermis, alienae opis indigens, ad omnem fortunae contumeliam proiectum; quum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feracis pabulum, cuiuslibet uictima; ex infirmis fluidisque confertum; et lineamentis exterioribus nitidum; frigoris, aestus, laboris impatiens; ipso rursus situ et otio iturum in tabem, alimenta metuens sua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur; anxiae sollicitaque tutelae, precarii spiritus, et male haerentis, quem pavor repentinus adiectus ex improviso sonus auribus grauis excutit; soli semper sibi nutrimentum uitiosum et inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua singulis opus est? Numquid enim ut concidat, res magni molimenti est? Odor illi saporque, et lassitudo, et uigilia, et humor, et cibus, et sine quibus uiuere non potest, mortifera sunt. Quocumque se mouet, infirmitatis suae statim conscium, non omne coelum ferens, aquarum nouitatibus, statuque non familiaris aurae, et tenuissimis causis atque offensionibus morbidum, putre, causarium, fletu uitam auspicatum: quum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet! In quantas cogitationes oblitum conditionis suae uenit! Immortalia, aeterna uolunt animo, et in nepotes pronepotesque disponit; quum interim longa conantem cum mors opprimit; et hoc quod senectus uocatur, pauci sunt circuitus annorum.

Quapropter si mors omnium finis est et homines cinis et umbra sumus, qui superbus est maiorum suorum imaginibus, sciat necesse est

neminem fugere mortis imperium, horribilique barathrum; qui super cornua lunae credit ascendisse, sciat naturam homines gignere aequales ut superbiam a se auferat.

Eadem, alio libro inquit Seneca, omnibus principia, eademque origo; nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, et artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, et nomina familiae suae longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima aedium collocant, noti magis, quam nobiles sunt. Unus omnium parens mundus est: siue per splendidos, siue per sordidos gradus, ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quod te isti decipiant, qui quum maiores suos recensent, ubicumque illustre nomen defecit, illo deum infulciunt. Neminem despexeris, et etiamsi circa illum obsoleta sunt nomina, et parum indulgente adiuta fortuna: siue libertini ante uos habentur, siue serui, siue exterarum gentium homines, erigite audacter animos, et quidquid in medio sordidi iacet, transilite: exspectat uos in summo magna nobilitas.

Quae ita esse ex eo colligitur quod gloria, quae hoc mundo comparatur, fluxa ac falsa, et nemo est quin hoc uideat, si Boecio philosopho assentire videamus dicente: Gloria uero quam fallax saepe, quam turpis est! Unde non iniuria tragicus exclamat: ὦ δόξα δόξα μυρίασι δὴ βροτῶν οὐδὲν γεγῶσι βίῳτιν ὄγκωσας μέγαν.

Plures enim magnum saepe nomen falsis uulgi opinionibus abstulerunt; quo quid turpius excogitari potest? Nam qui falso praedicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant. Iam uero quam sit inane, quam futile nobilitatis nomen, quis non uideat? Quae si ad claritudinem refertur, aliena est. Uidetur namque esse nobilitas quaedam de meritis ueniens laus parentum. Quod si claritudinem praedicatio facit, illi sint clari necesse est qui praedicantur. Quare splendidum te, si tuam non habes, aliena claritudo non sufficit. Quod si quid est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, ut imposita nobilibus necessitudo uideatur ne a maiorum gratia degeneret.

Sed ecquando te istam perniciosam superbiae rabiem relicturus? Desineres esse homo. Et quia homo es, nihil humani, fingis, a te alienum putas? Hoc excusare censes tuam ueram insaniam? Cogita ergo intra te ipsum, quia cinis uelis nolis es et in puluerem reverteris. Indue te nouum hominem et exue, sodes, uanam superbiam auorum et proauorum, nihil ad uitam aeternam ualentem. Sic, etsi non esset Horatius ex patricio sanguine ortus, nec Claudia familia, sed unus Romanorum quilibet pro patre salsamentario, at magnus ingenio fuit in Latii litteris et est nunc habendus suo.